

เรื่อง โสภณในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

นายอุคม สัมพร

006641

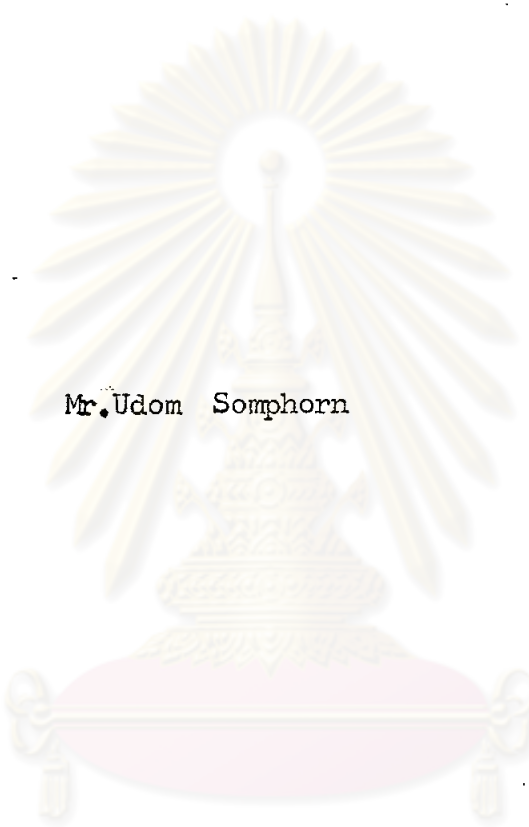
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2522

PROSTITUTION IN PALI AND SANSKRIT LITERATURE : A CRITICAL STUDY

Mr. Udom Somphorn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1979

หัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง โสเภณีในวรรณคดีมาลีและสันสกฤต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์
โดย นายอุดม สมพร
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาทานิช

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... *Prasanna* ..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประคิษฐ์ มุขนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... *Witth* ..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ วิสุทษ์ มุษยกุล)

..... *Amol* ..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์)

..... *Amol* ..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา)

..... *Prasanna* ..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาทานิช)

หัวข้อวิทยานิพนธ์
ชื่อนิสิต
อาจารย์ที่ปรึกษา
แผนกวิชา
ปีการศึกษา

เรื่อง โสเภณีในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์
นายอุดม สมพร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี พาพานิช
ภาษาตะวันออก
2522

บทคัดย่อ

เนื่องจากมีการกล่าวถึง โสเภณีทั้งในวรรณคดีบาลีและสันสกฤตอย่างมาก วิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งหมายที่จะศึกษาวิวัฒนาการความคิดเรื่อง โสเภณีตามที่ปรากฏในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต มีการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์ฤคเวท มหาภารตะ รามายณะ อรรถศาสตร์ มัจฉนภิกกา กามสูตร ทศกัณฐกชาดก กถาสรีตสาคกร พระไตรปิฎก ชัมมปัทฏฐา-กถา และชาตกัณฐกถา เป็นต้น

วิทยานิพนธ์มี 5 บท บทแรกเป็นบทนำซึ่งกล่าวถึงหัวข้อวิทยานิพนธ์ ตลอดจนถึงวิธีการดำเนินการวิจัย บทที่ 2 ว่าด้วยลักษณะโดยทั่วไปของโสเภณีอินเดียสมัยโบราณ บทที่ 3 ว่าด้วยบทบาทของโสเภณี บทที่ 4 ว่าด้วยประวัติของโสเภณีที่มีชื่อเสียงปรากฏในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต บทที่ 5 เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยแสดงให้เห็นว่าโสเภณีปรากฏในสังคมอินเดียตั้งแต่สมัยพระเวท ในวรรณคดีบาลี โสเภณีได้รับการยกย่องในฐานะผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาหรือคนโปรดของพระเจ้าแผ่นดิน ในวรรณคดีสันสกฤต โสเภณีอยู่ในฐานะผู้หารายได้ให้รัฐและเป็นจาระ

Thesis Title   Prostitution in Pali and Sanskrit Literature:
                         A Critical Study

Name   Mr. Udom Somphorn

Thesis Advisor   Assistant Professor Pranee Lapanich, Ph.D.

Department   Eastern Languages

Academic Year   1979

ABSTRACT

Since prostitution is often mentioned both in Pali and Sanskrit literature, it is the purpose of this thesis to study the development of prostitution as recorded therein. The data collected and analysed are from the Rigveda, the Mahābhārata, the Rāmāyaṇa, the Arthasāstra, the Mṛcchakatikā, the Kāmasūtra, the Daśakumāracarita, the Kathāsaritsāgara, the Tripitaka, the Dhammapadaṭṭhakathā, and the Jātakaṭṭhakathā.

The thesis consists of 5 chapters. The first chapter is the introduction in which the thesis title and research methods are discussed. The second deals with the general characteristics of Indian prostitutes. In the third chapter the prostitute's roles are discussed. The fourth chapter describes lives of distinguished prostitutes as recorded in Sanskrit and Pali literature. The conclusion and suggestion are given in the fifth.

This research reveals that prostitution has existed in ancient Indian society from the Vedic time. In Pali literature certain prostitutes are highly esteemed as patrons of Buddhism, or kings' favorites. In Sanskrit literature prostitutes contribute to the kings' treasury and there are cases where they work as spies.

กิติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จด้วยดีก็เพราะคณาจารย์ผู้มีเมตตากรุณาประสิทธิ์ประสาทความรู้เกี่ยวกับวิชาภาษาบาลีและสันสกฤตให้แก่ข้าพเจ้าจนสามารถนำความรู้มาใช้ศึกษาค้นคว้าและวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณของคณาจารย์ทุกท่าน ไว้ ณ ที่นี้ และไม่เป็นการสมควรถ้าจะไม่เอ่ยนามของผู้ที่มีส่วนช่วยสนับสนุนให้การทำวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าสำเร็จด้วยดี ท่านเหล่านั้นได้แก่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาทานิช อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ถึงแม้ว่าท่านจะต้องรับผิดชอบการตรวจแก้วิทยานิพนธ์ของนิสิตอีกจำนวนมาก แต่ท่านก็มีเมตตากรุณาสละเวลาอันมีค่าของท่านให้คำแนะนำ ตรวจแก้ข้อบกพร่องต่างๆของวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าให้สมบูรณ์และสำเร็จลงด้วยดี

รองศาสตราจารย์ วิสุทธ์ มุขยกุล หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันออก ท่านก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความเมตตาต่อศิษย์สละเวลาของท่านให้คำแนะนำการแก้ปัญหาบางประการเกี่ยวกับการค้นคว้าวิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าเป็นอย่างดี

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมันดาคา อาจารย์ก็เป็นอีกท่านหนึ่งที่มีความเมตตาต่อศิษย์ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าเป็นอย่างดี

พระศรีวิสุทธินายก (มหาบังเอิญ ฐานาโกโร ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดจันทารามและเจ้าคณะจังหวัด (ฝ่ายธรรมยุติ) จังหวัดจันทบุรี พระเดชพระคุณให้ความอนุเคราะห์แก่ข้าพเจ้าได้ยืมหนังสือพระไตรปิฎกสำหรับค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ต้นจนตลอดการทำวิทยานิพนธ์

คุณพ่อเนียม สมพร และคุณแม่ชวา สมพร ผู้เป็นบิดาและมารดาของข้าพเจ้า ท่านทั้งสองให้การสนับสนุนแก่ข้าพเจ้าในทุกกรณีเพื่อให้การศึกษาของลูกประสบความสำเร็จ

คุณมะลิ สมพร ผู้เป็นศรีภรรยาของข้าพเจ้าที่มีส่วนช่วยสนับสนุนให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้า เพราะตลอดระยะเวลาที่ข้าพเจ้าศึกษา เธอจะต้องรับภาระทางครอบครัวเกือบทั้งหมด เธอต้องการเห็นความสำเร็จทางการศึกษาของผู้เป็นสามีเป็นประการสำคัญ

ท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณบรรดาเพื่อนสนิทที่ให้กำลังใจในการศึกษาแก่ข้าพเจ้า และขอขอบใจเพื่อนร่วมงานบางท่านที่เป็นแรงคลี่ใจให้ข้าพเจ้ามีมานะศึกษาจนประสบความสำเร็จด้วยดี

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	หน้า
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์	ง
บทที่	ฉ
1. บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
การสำรวจตำราอื่นๆที่เกี่ยวข้องซึ่งได้กระทำมาแล้ว ..	2
วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย	2
ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	3
วิธีดำเนินการวิจัย	3
2. ลักษณะทั่วไปของโสมเกณีนอินเดีย	5
นิยามและขอบเขตของโสมเกณี	5
หลักฐานทางวรรณคดีสันสกฤตที่เก่าที่สุดเกี่ยวกับโสมเกณี	8
ฐานะของโสมเกณีที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต	10
ฐานะของโสมเกณีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทหาร	10
ฐานะของโสมเกณีที่เกี่ยวข้องอยู่ในสถาบันกษัตริย์	11
ฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของโสมเกณี	12
ฐานะของโสมเกณีที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีการละคร ..	13
ศิลปะของโสมเกณี	14
ความงามของโสมเกณีในวรรณคดีสันสกฤต	17

นิสัยของโสเภณี	19
ข้อรังเกียจของสังคมที่มีต่อหญิงโสเภณี	20
โสเภณีในวรรณศาสตร์และกามสูตร	22
ประเภทของโสเภณี	22
นางคณิกาและศิลปศาสตร์ที่ต้องศึกษา	25
สถานภาพของนางคณิกาและลูกนางคณิกา	29
กฎหมายคุ้มครองสิทธิและทรัพย์สินของโสเภณี	30
ผู้อำนวยการสำนักนางคณิกา	32
โสเภณีในวรรณคดีบาลี	33
ความสัมพันธ์ของโสเภณีกับสถาบันกษัตริย์	35
ความเป็นอยู่และทรัพย์สินของโสเภณี	37
ความงามของโสเภณี	39
นิสัยที่นารังเกียจของโสเภณี	40
3. บทบาทของโสเภณี	42
บทบาทของโสเภณีที่มีต่อศาสนาฮินดู	43
บทบาทของโสเภณีที่มีต่อพุทธศาสนา	44
4. โสเภณีที่มีชื่อเสียงปรากฏในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต	54
โสเภณีในวรรณคดีบาลี	54
นางอัมพปาลี	54
นางอัมพทาลี	56
นางวิมลปุราณคณิกา	57
นางสิริมา	58

บทที่

นางสาวลวดี	59
นางสามา	59
นางสุลสา	60
นางพินทุมดี	61
โสภณีในวรรณคดีสันสกฤต	62
นางवलันตเสนา	62
นางกามมัญชรี	63
นางมกรทั้งษฏรา	63
นางจตุริกา	65
นางกมุทิกา	65
นางมัทมาลา	66
นางยมชิวา	66
นางดีลาวดี	67
5. สรุปและขอเสนอแนะ	69
บรรณานุกรม	71
ภาคผนวก	77
ประวัติผู้วิจัย	80

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์นี้

การใช้อักษรย่อ

ชื่อของแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยเขียนชื่อเต็มของแหล่งข้อมูลนั้นๆกำกับไว้ทุกเชิงอรรถ
ที่อ้าง ส่วนอักษรย่อที่กำกับอยู่ท้ายของแต่ละเชิงอรรถก็เห็นอักษรย่อของชื่อแหล่งข้อมูลตามชื่อ
ที่อ้างไว้

การใช้หมายเลข

1. หมายเลขที่ใช้ในคัมภีร์ฤคเวท ใช้ระบบ มณฑล/สุกต/ฤจ
2. หมายเลขที่ใช้ในคัมภีร์อรรถรพเวท ใช้ระบบ มณฑล/สุกต/ฤจ
3. หมายเลขที่ใช้ในกาพย์มหาภารตะ ใช้ระบบ บรรพ/บท/โคลก
4. หมายเลขที่ใช้ในกาพย์รามายณะ ใช้ระบบ กานท์/สรรค/โคลก
5. หมายเลขที่ใช้ในอรรถศาสตร์ ใช้ระบบ อธิกรณ์/ประกรณ์/โคลก
6. หมายเลขที่ใช้ในมถจนฎีกา ใช้ระบบ องค์/โคลก
7. หมายเลขที่ใช้ในทศรूप ใช้ระบบ เล่ม/โคลก
8. หมายเลขที่ใช้ในมานวธรรมศาสตร์ ใช้ระบบ เล่ม/โคลก

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย